

**PRAVDA
ZA SVAKO
DIJETE**

Zaštita i postupanje sa djecom u sukobu sa zakonom

**kroz alternativu krivičnom
postupku i krivičnoj sankciji**

PRIRUČNIK ZA RODITELJE/STARATELJE

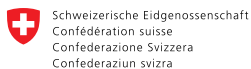
Prof. dr. Elmedin Muratbegović • Mr. Snježana Vuksan
Marija Jakovljević • Mr. Srđan Vujović

PRAVDA ZA SVAKO DIJETE

Izrada i izdavanje ove publikacije realizuje se u okviru
UNICEF projekta „Pravda za svako dijete“ uz pomoć:

Švicarska agencija za razvoj i saradnju SDC

Zaštita i postupanje sa djecom u sukobu sa zakonom, kroz alternativu krivičnom postupku i krivičnoj sankciji

PRIRUČNIK ZA RODITELJE/STARATELJE

AUTORI:

Prof. dr. Elmedin Muratbegović

Mr. Snježana Vuksan

Marija Jakovljević

Mr. Srđan Vujović

Sarajevo,
2017. godine

Sadržaj

Razumijevanje osnovnih pojmova u tekstu	4
1. Od čega polazimo?	5
2. Kako se štite i procesuiraju djeca koja su izvršila krivična djela?	7
3. Kako kao roditelj/staratelj mogu pomoći svom djetetu ako je izvršilo neko krivično djelo?	9
3.1. Prava stvar!	9
3.2. Policijsko upozorenje kao prva mjera reakcije sistema	11
3.3. Vaspitne/odgojne preporuke za podršku djetetu	12
4. Šta su konkretne prednosti primjene alternativnih mjera na djecu koja su izvršila krivično djelo?	28
Korištena literatura	30
O autorima	31
Recenzija za rukopis	32

Razumijevanje osnovnih pojmova u tekstu

Dijete	Djetetom se smatra svaka osoba koja nije navršila 18.-u godinu života. To je propisano UN konvencijom o pravima djeteta, kao i zakonskim okvirom u Bosni i Hercegovini.
Maloljetnik	U skladu sa važećim (krivičnim) zakonodavstvom u Bosni i Hercegovini, maloljetnikom se smatra ono dijete koje je navršilo 14. godinu života, a još nije navršilo 18 godina.
Krivično djelo	Krivično djelo je posebno teško društveno neprihvatljivo ponašanje osobe, koje je krivičnim zakonom propisano kao krivično djelo. Za počinioca takvog ponašanja krivičnim zakonom je propisana krivična sankcija.
Krivični postupak	Krivični postupak je postupak koji se vodi protiv osobe za koju se sumnja da je izvršila krivično djelo, a s ciljem dokazivanja (utvrđivanja) krivice.
Krivična sankcija	Sankcija (kazna) ili mjera prinude koja se izriče i primjenjuje na osobu kojoj je u toku krivičnog postupka utvrđena krivica da je počinila krivično djelo.
Alternativne mjere	Alternativne mjere u ovom kontekstu predstavljaju mjere koje se mogu primijeniti na maloljetne osobe koje su izvršile krivično djelo, a da se pri tome izbjegne vođenje krivičnog postupka i izricanje krivične sankcije.
Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku	Poseban zakon koji se primarno primjenjuje kada se desi slučaj da je dijete izvršilo krivično djelo. U tom slučaju, drugi zakoni se mogu primijeniti samo na ona pitanja koja ovaj zakon ne reguliše. Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku postoji u svim dijelovima BiH (Federaciji BiH, Republici Srpskoj i Brčko Distriktu BiH).

---

1. Od čega polazimo?

Dragi roditelji/staratelji, ako se Vaše dijete našlo u sukobu sa zakonom, time što je izvršilo ponašanje koje je opisano kao krivično djelo, ovaj priručnik vam može biti vrlo koristan. Njime nastojimo odgovoriti na najvažnija pitanja koja se tiču primjene „Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku“, sa fokusom na svrhu i primjenu odgojnih/vaspitnih preporuka. Također, cilj ovog priručnika je pojasniti Vašu ulogu u sistemskoj zaštiti i pomoći Vašem djetetu koje se našlo u sukobu sa zakonom,¹ kako bi se ono razvilo u što zadovoljniju

Zajedno pomozimo djetetu da izraste u zdravu ličnost, koja će biti funkcionalna u svojoj zajednici i živjeti u skladu sa etičkim principima, opšteprihvaćenim vrijednostima u društvu i u skladu sa pravnim normama.

---

¹ Djetetom se smatra svaka osoba koja nije navršila 18-u godinu života.

i funkcionalniju osobu, koja živi u skladu sa etičkim principima i opšteprihvaćenim vrijednostima u društvu, te naravno, u skladu sa pravnim normama. Ovi principi, vrijednosti i norme su garancija očuvanja ukupnog zdravlja, kako pojedinca tako i društva u cjelini.

Trebamo Vašu dobrovoljnost, saradnju i povjerenje.

Od Vas, poštovani roditelji, očekujemo da nam dozvolite da Vam pomognemo u tome kako da zajednički doprinesemo da Vaše dijete razvije svoje pune potencijale i na najbolji način prevaziđe krizu u kojoj se našlo. Od Vas, kao i Vašeg djeteta, očekuje se dobrovoljnost, saradnja i povjerenje, jer je ovo prije svega timski rad. U smislu jedne stare afričke poslovice koja kaže „*Potrebno je cijelo selo da se odgoji jedno dijete!*“, upravo i primjena gore pomenutog zakona pretpostavlja saradnju roditelja i djeteta sa predstavnicima institucija koje su važne u procesu novog učenja i promjene koja očekuje Vaše dijete, ali i Vas lično. Među profesionalcima iz tih institucija posebno treba istaći policajce certifikovane za rad sa djecom, stručna lica centara za socijalni rad, stručna lica centara za mentalno

zdravlje, profesionalce iz škola i drugih ustanova koje se bave zaštitom i unapređenjem mentalnog zdravlja, te sve druge važne subjekte u zajednici, koji mogu biti od pomoći u osnaživanju Vašeg djeteta i Vas samih. Svi oni su dužni da pomognu da Vaše dijete dostigne maksimum svojih razvojnih kapaciteta i osnaži se na način da bolje poštuje, voli i cijeni kako sebe tako i druge.

Svako dijete dolazi na ovaj svijet kao dobro, vrijedno i ima pravo da takvo i ostane. Svako dijete rođeno na ovoj planeti ima potrebu da bude voljeno (vrijedno) i prihvaćeno. Međutim, okolnosti su nekada takve da se dijete/osoba adaptira na uslove koji će ga odvesti u neku drugu životnu poziciju. Nekada je to počinjenje određenih krivičnih djela. To je greška kao i svaka druga, i može se desiti svakom

Svako dijete se rađa kao dobro i vrijedno. Djeca imaju pravo da takva i ostanu.

Ona djeca koja su napravila grešku samo su žrtve faktora koji na njih djeluju.

djetetu. Baš poput prekršaja koje odrasli nerijetko prave u saobraćaju. Zato treba znati da se greške mogu ispravljati onda kada se one uoče.

Zbog nedovoljne emocionalne i socijalne zrelosti, djeca imaju pravo na našu posebnu podršku i razumijevanje i u onim slučajevima kada su pogriješili – taman to značilo da su izvršili krivično djelo. Djeca, po karakteristikama svoje razvojne dobi, nemaju jasnu sliku svih mogućih posljedica koje može imati njihovo ponašanje. Ona nemaju ni jasnu viziju budućnosti jer ih djetinjstvo i mladost usmjerava na to da „žive sada“. U tome im trebamo pomoći. Tako se i u ovim slučajevima polazi od toga da su i djeca koja krše zakon ponajprije žrtve različitih faktora koji utiču na njihovo neprilagođeno ponašanje. Iznad svega trebamo im pomoći da razviju svoj identitet, odnosno da razviju pozitivnu sliku o sebi samima! Djeca su najveća vrijednost i zaslužuju našu безусловnu ljubav i prihvatanje! Zato smo tu da zajedno na vrijeme uočimo i pomognemo ispravljanju tih grešaka i omogućimo njihov dalji zdrav razvoj.

Roditelji/staratelji, nemojte sebi postavljati samooptužujuća i degradirajuća pitanja poput: „Zašto se to meni dešava? Zašto baš moje dijete?“ i sl. Istina je da svi ljudi imaju probleme i da rješavanjem problemskih situacija jačamo šanse da se razvijemo u zrelija i potpunija ljudska bića.

Ne postoji savršen roditelj, niti onaj najbolji. Ipak, postoji najbolja reakcija na ispoljena neprihvatljiva ponašanja. Takvu reakciju možemo pružiti jedino zajedničkim snagama.

Istovremeno, to što se dešava Vama, dešava se mnogima, zaista! Kako u našoj zemlji, tako i u svijetu. Ne postoji savršen roditelj, niti onaj najbolji. Ipak, postoji najbolja reakcija na ispoljena neprihvatljiva ponašanja. To je reakcija koja je usmjerena na najbolji interes djeteta. Takvu reakciju možemo pružiti jedino zajedničkim snagama.

2. Kako se štite i procesuiraju djeca koja su izvršila krivična djela?

Postupanje sa djecom koja su počinila krivična djela podrazumijeva prvenstveno njihovu zaštitu, podršku i iznalaženje najboljih rješenja kako bi, skupa s njima, korigovali njihova neprilagođena ponašanja. Ovaj oblik društvenog reagovanja proistječe iz činjenice da djeca spadaju u osjetljivu kategoriju čija se ličnost odlikuje posebnim psihofizičkim karakteristikama, a to zahtijeva i posebna pravila postupanja. Ona su utvrđena Zakonom o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku, koji u svojoj primjeni ima zadatak da štiti najbolji interes djeteta.²

Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku podrazumijeva brojne aktere koji su uključeni u pružanje pomoći djetetu i njegovom vraćanju na „pravi

Cilj reakcije sistema je zaštita najboljeg interesa djeteta.

² U tom smislu pravosudni sistem se zasniva i na osnovnim principima međunarodnog prava, a to su: najbolji interes djeteta, pravo na život, opstanak i razvoj, nediskriminacija i poštovanje mišljenja djeteta. Svako dijete za koje se navodi ili optuži za kršenje krivičnog zakona ima pravo da se prema njemu postupi tako da se: unapređuje osjećanje dostojanstva i vrijednosti, osnažuje dječije poštovanje prema ljudskim pravima i osnovnim slobodama drugih; uzima u obzir starost djeteta; poželjnost dječije reintegracije i dječije preuzimanje konstruktivne uloge u društvu (član 40 (1) Konvencije UN o pravima djeteta).

put“, a to su: policija, organi starateljstva, porodica, škola, brojne institucije društvene zajednice (npr. institucije za liječenje, popravne institucije i sl.), te na kraju tužilaštva i sudovi. Svi oni u svom odnosu sa djetetom imaju obavezu da bez diskriminacije poštuju njegovu ličnost i dostojanstvo, da uzimaju u obzir njegov uzrast, kao i njegovo pravo na život opstanak i razvoj, izražavanje mišljenja u vezi sa svim pitanjima koja se tiču njega. Cilj ovoga je rehabilitacija i povratak djeteta u „normalne“ društvene tokove te stvaranje osjećaja korisnog člana zajednice.

Primjena spomenutog zakona obavezala je sve navedene učesnike, koji rade sa djetetom, da prođu kroz specijalizovanu edukaciju, kako bi

Svi profesionalci (policajac, socijalni radnik, tužilac, sudija, i dr.) koji rade sa Vašim djetetom su osobe sa posebnim sklonostima za rad sa djecom i osobe koje su formalno certificirane za rad sa djecom.

Podržite primjenu alternativnih mjera u reakciji sistema:

1. Policijsko upozorenje
2. Odgojne/vaspitne preporuke

se ono što je predviđeno zakonom realizovalo što kvalitetnije i u korist djeteta. Također, ove osobe su osobe koje imaju posebne sklonosti za rad sa djecom, a to znači da su u stanju razumjeti stanja i potrebe djeteta i osigurati postupanje u njegovom najboljem interesu.

Kad se dijete ili maloljetnik nađe u sukobu sa zakonom, obaveza stručnih obučanih lica je da sagledaju sve mogućnosti i iskoriste zakonske pretpostavke kako bi se djetetu pomoglo, ne uključujući ga u „klasičnu sudsku proceduru“. Za to postoje različiti načini, koji se u praksi zovu „alternativni modeli“ zaštite djece u sukobu sa zakonom. U Bosni i Hercegovini to su: (1) policijsko upozorenje i (2) odgojne/vaspitne preporuke. Sa druge strane, „klasična sudska procedura“ podrazumijeva vođenje krivičnog

postupka protiv osumnjičenog djeteta radi utvrđivanja krivice za određeno ponašanje. Ako se ta krivica dokaže, onda se djetetu izriče krivična sankcija. Često je samo vođenje krivičnog postupka vrlo stresno za dijete, pa se preporučuje njegovo izbjegavanje kada je god to moguće.

„Klasična sudska procedura“ mogla bi negativno uticati na dijete zbog različitih razloga...

A black and white photograph of a person wearing a dark, heavy jacket and a hood, standing in a room and looking out a window. The person is seen from the back, and their face is obscured by shadow. The window has a white frame and a dark handle. The room is dimly lit, with light coming from the window.

*„ Djeca su najveća vrijednost i
zaslužuju našu безусловnu ljubav
i prihvatanje! „*

3. Kako kao roditelj/ staratelj mogu pomoći svom djetetu ako je izvršilo neko krivično djelo?

3.1 Prava stvar!

Kad saznate da je Vaše dijete počinilo krivično djelo potrebno je da mu pružite podršku, u smislu toga da ga prihvatate i volite bez obzira na grešku koju je učinio/la, kao i njene negativne posljedice. Važno je da mu pokažete da ste tu za njega i da ćete mu biti podrška. Pomozite mu da stekne dovoljno povjerenja u Vas, što je preduslov toga da vam se povjери i ispriča do detalja, kako je došlo do nemilog događaja. Jednako tako je važno da podstaknete dijete da vam ispriča ili pokaže svoja osjećanja, koja su u takvim situacijama najčešće veoma pomiješana. Uglavnom je prisutna emocija straha i strepnje zbog posljedica onoga što je učinio/la, ljutnje i samoodbacivanja ili samoprezira. Neka Vas ne iznenade i moguća

Kada saznate da je Vaše dijete izvršilo krivično djelo, pružite mu sigurnost i ljubav, dozvolite da se emocije smire, a onda racionalno i mirno porazgovarajte o svemu.

snažna emocionalna pražnjenja u smislu plača, galame, bijesa i sl. Tada pustite dijete da se oslobodi svih tih intenzivnih i potisnutih emocija, to pražnjenje je ljekovito, a kasnije kad

se dijete smiri, razumno i racionalno porazgovarajte o svemu.

Osudite ono što je dijete učinilo, ali nikako nemojte osuđivati njega kao

Osudite ono što je dijete učinilo, osudite njegovo ponašanje. Nikako NEMOJTE osuđivati dijete kao ličnost.

ličnost. I kod Vas roditelja su veoma pomiješane emocije. Prisutan je također strah od posljedica takvog djela, suočavanja i epiloga sudskog odlučivanja. Strah od reakcija okoline, strah od vlastite bespomoćnosti ili strah od toga da ste izgubili kontrolu nad ponašanjem vlastitog djeteta ili vlastitog života. Često je prisutna tuga ili žal zbog djeteta koje sada pati, ali i doza samosažalijevanja. To ipak ne smije prijeći u prezaštitničko ponašanje prema djetetu i negaciju njegove krivice – TO NIJE DOBRO ZA DIJETE, jer na taj način sprečavate i onemogućujete da dijete stekne uvid u ono što je pogriješilo, te da iz te greške nauči, što je najsnažnija prevencija, odnosno način zaštite od eventualno budućih krivičnih djela.

Bijes je emocija koju je posebno važno držati pod kontrolom u ovakvim dramatičnim momentima. Stoga, prvo što trebate izbjegavati, odnosno ne činiti, jeste osuđivati, vrijeđati, ponižavati ličnost djeteta. Poruke kao što su: “Ti si kriminalac!“, „Od tebe neće nikad biti ništa!“, „Sve si nas osramotio!“, „Đubre!“, i sl. su nedopuštene i samo su kontraproduktivne. Naime, predstavljaju manifestaciju roditeljskog bijesa, koje može imati elemente prezira i mržnje prema djetetu, čime će se nanijeti emocionalna šteta djetetu i Vašem odnosu sa njime, te isto neće pozitivno djelovati na promjenu ponašanja kod djeteta. Već naprotiv!

DIJETE NE SMIJETE FIZIČKI KAŽNJAVATI! To neće nikako pomoći u rješavanju problema. Ako smatrate da je nužno uspostaviti nove granice u ponašanju djeteta, dobar način da to uradite je da djetetu šaljete poruku da ga prihvatate i volite, ali da morate sprovesti određene promjene koje su za njegovo dobro (npr. Ograničiti izlaske djetetu, obavezati ga i pratiti u kvalitetnijem izvršavanju njegovih obaveza, privremeno mu uskratiti određene stvari koje možemo okarakterisati kao luksuz). Pri tome vodite računa da pomognete djetetu da razumije zašto je „kažnjen“ i da vjeruje i sam u opravdanost i smisao kazne. Ako kazna bude pregruba, preteška i traje predugo, neće biti zadovoljen cilj takvog preodgoja. Naprotiv! Dijete će iz takvih okolnosti izvući zaključak da ga kažnjavate jer je ono loše u cjelini, da ga odbacujete ili ne volite, te postoji rizik da se dijete i samo identifikuje

Sistem nastoji djelovati u najboljem interesu djeteta. Ne želi kažnjavati dijete, niti ga provoditi kroz krivični postupak.

Sistem prvo mora pokušati popraviti ponašanje djeteta kroz alternativne mjere (kada god je to moguće):

1. Policijsko upozorenje ili
2. Odgojne/Vaspitne preporuke

sa negativnom etiketom „Ja sam loš!“, „Ništa ne vrijedim!“, „Samo pravim probleme!“. Ovakva pozicija djeteta neće dovesti do pozitivnih promjena u njegovom ponašanju. Stoga je uvijek nužno naglasiti djetetu da ga volite i da je ono vrijedno i dobro, ali da je neke stvari radilo pogrešno. To je su-

štinska razlika između bića i ponašanja. Biće ima apsolutnu vrijednost, a u postupcima možemo pogriješiti (jer smo prethodno pogriješili u određenim uvjerenjima) i ponašanje uvijek možemo korigovati.

Svjesni važnosti ovakvog pristupa u reakciji na djecu koja su izvršila krivična djela, uvjereni da je porodica najvažniji faktor za socijalizaciju djeteta, sistem nastoji reagovati po jednakim principima. Sistem ne želi kažnjavati dijete, niti ga provoditi kroz krivični postupak. Sistem nastoji korigovati njegovo ponašanje kroz primjenu (1) Policijskog upozorenja i (2) Vaspitnih/odgojnih preporuka. Pomozite nam da što više ličimo na porodicu.

3.2 Policijsko upozorenje kao prva mjera reakcije sistema

Policijsko upozorenje je mjera upozorenja koja se može izreći maloljetnom izvršiocu lakšeg krivičnog djela, koji se u tom svojstvu javlja prvi put. Izriče je policajac za maloljetnike, u dogovoru sa nadležnim tužiocem za maloljetnike.

Policijsko upozorenje treba shvatiti kao pružanje djetetu druge šanse da

Policijsko upozorenje se izriče za lakša krivična djela, onim maloljetnim izvršiocima kojima je dovoljna samo opomena da bi popravili svoja ponašanja.

popravi svoje ponašanje, a da se pri tome izbjegne kažnjavanje i vođenje krivičnog postupku za ono što je dijete uradilo. Praktično, cilj je da se djetetu ukaže na njegovu grešku, da se ukaže da sistem postoji, i da će sljedeći put za isto ili drugo zabranjeno ponašanje biti primijenjena teža mjera.

Ova mjera se može primijeniti ukoliko je maloljetni počinitelj učinio krivično djelo za koje je zapriječena novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine (u Brčko Distriktu BiH do 1 godine). Formalni uslovi za izricanje policijskog upozorenja su određeni Zakonom, a to su:

- da dijete priznaje krivično djelo,
- da je priznanje dato slobodno i dobrovoljno,
- da postoji dovoljno dokaza da je dijete počinilo krivično djelo i
- da prema njemu ranije nije izricano policijsko upozorenje.

Svrha i cilj ove mjere je:

- da se ne pokreće krivični postupak,
- da se njezinom primjenom utiče na pravilan razvoj maloljetnika u pravcu jačanja njegove lične odgovornosti kako ubuduće ne bi činio krivična djela,
- da se na način primjeren uzrastu djeteta predoče štetnosti njegovog ponašanja i istakne šansa koja mu je data nepokretanjem krivičnog postupka ili kažnjavanja i
- da se ukaže na eventualne posljedice koje može očekivati ukoliko ponovi krivično djelo.

Ako nadležni organi (policija, tužilaštvo i centar za socijalni rad) smatraju da je najbolji interes Vašeg djeteta, koje je počinilo određeno krivično djelo, da mu se izrekne policijsko upozorenje, Vi kao roditelj možete pomoći djetetu. Potrebno je prvo

Policijska reakcija treba biti odgovorna i brižna. Ne kažnjava, nego prvo upozorava. Ukažite im povjerenje, a djetetu pomozite da razumije svrhu policijskog upozorenja.

uspostaviti dobru saradnju sa policijom upravom, odnosno policijskim službenikom koji treba da izda policijsko upozorenje. Na taj način ćete pokazati povjerenje u sistem koji nastoji djelovati u najboljem interesu Vašeg djeteta. Način na koji Vi doživljavate policiju u mnogome će uticati na način na koji će je dijete doživljavati. U vezi s tim postoji rizik da određene negativne predrasude, ukoliko ih imate o policiji, prenesete i djetetu. Ipak, realno je to da je u ovoj situaciji policija odregovala onako kako reaguje odgovoran i brižan roditelj. Prije nego primijeni neku ozbiljniju kaznu, on prethodno upozori. Upozorenje je važno jer ima preventivni karakter. Upozorava i dijete i porodicu da je potrebno povećati nadzor nad djetetom i uputiti ga na sve moguće negativne posljedice koje mogu nastupiti ako dijete nastavi sa takvim ponašanjem. Očigledno je da u ovom slučaju uloga policije nije represivne prirode. Naime, ona ponajprije zaslužuje povjerenje, poštovanje, ali i strahopoštovanje, jer ukoliko dijete ponovno počini krivično djelo, policija će morati primijeniti druge obavezujuće zakonske propise u djelu procesuiranja takvog maloljetnika.

3.3 Vaspitne/odgojne preporuke za podršku djetetu

Odgojne/vaspitne preporuke su također alternativni način reagovanja na maloljetnike koji su se našli u sukobu sa krivičnim zakonom. Radi se o mjerama kojima se problem rješava mimo sudske procedure. To je savremeni pristup koji u centar pažnje stavlja izvršioca i oštećenog, a njegova svrha je:

- da se ne pokreće krivični postupak prema djetetu,
- da utiče na pravilan razvoj djeteta i jačanje njegove lične odgovornosti kako ubuduće ne bi činilo krivična djela,
- da se odnosi između počinioca i oštećenog poprave,
- da se šteta počinjena krivičnim djelom nadoknadi,
- da se promijeni vrijednosni sistem, a time i način rješavanja problema.

Prema djetetu učiniocu krivičnog djela, mogu se primijeniti odgojne/vaspitne preporuke za krivična djela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina. Uslovi za izricanje, odnosno primjenu odgojnih/vaspitnih preporuka su definisani Zakonom, a oni su sljedeći:

- da dijete priznaje izvršenje krivičnog djela,
- da je priznanje dato slobodno i dobrovoljno,

- da postoji dovoljno dokaza da je dijete počinilo krivično djelo,
- da u pisanoj formi izražava spremnost za pomirenje sa oštećenim,
- da dijete i njegovi roditelji u pisanoj formi daju pristanak za primjenu odgojnih/vaspitnih preporuka,
- da u pisanoj formi pristanak za primjenu odgojnih/vaspitnih preporuka da i oštećeni.

a. Lično izvinjenje oštećenom i Nadoknada štete oštećenom

Odgojne/vaspitne preporuke (1) Lično izvinjenje oštećenom i (2) Nadoknada štete oštećenom predlaže i provodi organ starateljstva (tj. nadležni centar za socijalni rad), postupkom posredovanja (medijacije) između maloljetnog izvršioca krivičnog djela i oštećenog.

Načini nadoknade štete:

- obavljanje nekog rada za oštećenog.
- zajednička akcija maloljetnika i oštećenog (pomaganje oštećenom pri obavljanju određenih radova, zajednički humanitarni rad),
- mali poklon (npr. cvijeće) kao simbolična gesta izvinjenja i pomirenja,
- novčana nadoknada oštećenom za pričinjenu štetu.

Svrha odgojnih/vaspitnih preporuka „Lično izvinjenje oštećenom“ i „Nadoknada štete oštećenom“ ogleda se u:

- preuzimanju odgovornosti za vlastito ponašanje,
- razumijevanju kako je njegovo ponašanje uticalo na druge,

Vaspitnih/Odgojnih preporuka ima šest, a to su:

- a) lično izvinjenje oštećenom,
- b) naknada štete oštećenom,
- c) redovno pohađanje škole ili redovno odlazanje na posao,
- d) uključivanje u rad, bez naknade, u humanitarne organizacije ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja,
- e) liječenje u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi (bolničko ili ambulantno),
- f) uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman vaspitnih, obrazovnih, psiholoških ili drugih savjetova.

- prepoznavanju da je ponašanje njegov izbor koji je mogao biti drugačiji,
- priznanju onima koje je ugrozio da je njegovo ponašanje bilo štetno,
- preduzimanju aktivnosti za nadoknadu ili popravak štete,
- provođenju potrebnih promjena kako bi se izbjegla takva ponašanja ubuduće.

Osnovni ciljevi odgojnih/vaspitnih preporuka lično izvinjenje oštećenom i nadoknada štete oštećenom su:

- pomirenje maloljetnog počinioca krivičnog djela i žrtve tog krivičnog djela, te uspostava socijalnog mira,
- razriješiti emocionalnu i materijalnu štetu oštećenog, nastalu krivičnim djelom.

Vi kao roditelj/staratelj možete mnogo pomoći djetetu u slučaju da je njegov najbolji interes primjena vaspitnih/odgojnih preporuka „Lično izvinjenje oštećenom“ i „Nadoknada štete oštećenom“. Prije svega potrebno je da i Vi prepoznate kakve koristi, ima Vaše dijete od izvinjenja ili nadoknađivanja materijalne štete oštećenoj strani.

Postoji nekoliko prepreka koje moramo savladati prije nego što možemo da preuzmemo odgovornost i ponudimo iskreno izvinjenje. Većini nas je veoma teško da prihvatimo da smo pogriješili, jer nas to čini ranjivim na oštre kritike kojima izlažemo sebe - kako od strane nas samih tako i od strane drugih. Priznavajući sebi da smo pogriješili ulazimo u rizik da čujemo unutrašnji glas osude, npr:

Kao roditelj/staratelj morate razumjeti svrhu izvinjenja i nadoknade štete oštećenom.

“Naravno, od tebe se ništa drugo i nije moglo očekivati! Sve si upropastio! Budalo, glupane itd.!” Dakle, na nesvjesnom nivou smo poistovjetili svoju grešku - svoje ponašanje, sa onim što jesmo. To je velika zamka i greška. Istina je da svi griješimo, ali da zbog toga nismo ni glupi, ni budale. I najbolji ljudi i najpametniji nekad su nepromišljeni, učine razne greške. Dodatan problem je priznati svoju grešku drugome! Time se možemo izložiti njihovom potencijalnom bijesu i razočaranju. Međutim, bez obzira na potencijalnu neprijatnost koja može uslijediti nakon priznavanja greške drugome, ono je istovremeno veoma ljekovito i pročišćujuće iskustvo koje treba doživjeti.

Nikome nije lako priznati svoju krivicu i izviniti se.

Svi griješimo!
Pokušajmo priznati
sebi i drugima.

Iako znamo i priznajemo da smo napravili grešku, to još uvijek ne znači da prepoznamo štetu koju smo uzrokovali niti da iskreno žalimo zbog toga: zato je neophodno pristupiti otvorenog srca. Zbog navedenog, veoma je važno kod djece razvijati empatiju (saosjećanje prema drugome) upravo da bi ona bila u stanju prepoznati patnju koju svojim postupcima mogu stvoriti drugim ljudima. Naime, teško je preuzeti odgovornost bez svijesti o tome.

I na kraju, preuzimanje odgovornosti za svoju grešku obično podrazumijeva i njeno ispravljanje. Ispraviti grešku znači promijeniti ponašanje, pa čak i dati neku nadoknadu. Izvinjenje i ispravljanje greške, tamo gdje je moguće, su važan aspekt dobijanja oprostaja.

Krivica, kao emocija, se smatra relativno beskorisnom, jer ne dovodi nužno do pozitivnih rezultata. Sami osjećaj krivice i doživljaj „*ja nisam ok*“ vjerovatno neće dovesti do bitnih promjena i iskrene promjene ponašanja. Nasuprot osjećanja krivice koja je egocentrična emocija (usmjerena na samog sebe) i ne mora da uzme u

obzir doživljaj druge osobe, mnogo je važnije pomoći da se razvije žaljenje. Žaljenje, kao emocija mnogo je sličnija tuži nego krivici, zajedno sa razumijevanjem da za patnju druge osobe mi snosimo odgovornost, mnogo će vjerovatnije dovesti do promjena u ponašanju koje opet dovode do iskrenog opraštanja. Za razliku od krivice koja čini da većina ljudi postane defanzivna i ne želi da se izvini, žaljenje motiviše osobu da se izvini i dovede stvari u red.

Nije svrha izazvati osjećaj krivice, nego izazvati empatiju (suosjećanje/sužaljevanje) prema žrtvi i žaljenje zbog ispoljenog ponašanja.

Da bi izvinjenje bilo potpuno i efikasno, ono obavezno mora da sadrži sve informacije, detalje o samom događaju, odnosno prestupu koje je počinila osoba koja se izvinjava. Dati izvinjenje znači saopštiti, pokazati svijest o tome na koji način smo povrijedili drugu osobu, kakve smo joj tačno emotivne i/ili fizičke povrede nanijeli. Izvinjenje mora pratiti adekvatna emocija, tj. istinsko žaljenje radi

patnje koju smo svojim ponašanjem prouzrokovali. U tom smislu, potpuno su neefikasna i kontraproduktivna, tzv. Prazna izvinjenja, koja ne sadrže prethodno opisane elemente istinskog žaljenja. Prazna izvinjenja mogu dodatno narušiti odnos! U zavisnosti od toga kakvo će izvinjenje biti, osoba kojoj se ono upućuje može:

- izvinjenje prihvatiti i dati oprostaj,
- može odložiti oprostaj, dok se ne ispune određeni uslovi,
- može odbiti izvinjenje.

Oprostaj je poklon koji nije uvijek moguće dobiti. Za iskreno izvinjenje potrebno je dosta vještine, ali isto tako potrebna je vještina kako bi se dao oprostaj. Kada se daje oprostaj, on se treba dati iskreno i od srca. Odgovaraјуća emocionalna reakcija onda kada čujemo nečije izvinjenje, jeste da zastanemo i razmislimo o datom izvinjenju, a potom odlučimo da li ćemo ga prihvatiti ili ne. Zato izvinjenje nema smisla, ukoliko ga druga strana prihvata bez razmišljanja.

Ponekad samo izvinjenje nije dovoljno i osoba traži da se ispune neki drugi uslovi, zbog kojih će se osoba koja je povrijeđena osjećati bolje. Treba biti svjestan da ponekad izvinjenje „ne funkcioniše“, jer je povreda suviše velika da bi je izvinjenje moglo izgladiti. U vezi s tim, potrebno je obavezno uz gore opisano izvinjenje, ponuditi i određenu nadoknadu ili popravak štete koja je nanijeta oštećenom.

b. Redovno pohađanje škole ili redovno odlaženje na posao

„Redovno pohađanje škole ili redovno odlaženje na posao“ je odgojna/vaspitna preporuka koja se može primijeniti prema maloljetnom učiniocu koji je počinio krivično djelo za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina.

Ova odgojna/vaspitna preporuka se najčešće izriče:

- ukoliko je dijete sklono čestom, prekomjernom i neopravdanom izostajanju sa nastave, a i krivično djelo je počinjeno u to vrijeme, te
- ukoliko kontinuirano i intenzivno odsustvuje iz škole, a s obzirom na druge faktore/indikatore cijenimo da to predstavlja visoki rizik za njegovo daljnje funkcionisanje.

Kako bi se djelovalo u najboljem interesu djeteta, ova vaspitna/odgojna preporuka se sprovodi u školi koju dijete pohađa. Imenuje se odgovorno lice koje je obavezno pratiti njeno izvršenje, a to podrazumijeva najmanje:

- redovnost prisustva djeteta na nastavi o kojim pojedinostima će voditi posebnu dnevnu evidenciju. Naročito pažnju obratiti na dinamiku i intenzitet izostanaka, kao i predmete sa kojih najčešće izostaje,
- ukupno ponašanje djeteta u školi, od odnosa prema nastavnom osoblju i poštivanju njihovog autoriteta, odnosa prema drugim učenicima do poštivanja pravila i kućnog reda škole, kao i odnosa prema imovini,

- vladanje na svim nastavnim i vannastavnim aktivnostima, a posebno ako se radi o djetetu koje je sklono ispadima i izazivanju ekscesa,
- uspješnost u svladavanju nastavnog gradiva i uočavati eventualne poteškoće.

Svrha ove vaspitne/odgojne preporuke ogleđa se u:

- adekvatnija uključenost škole u rad sa djecom koja su u sukobu sa zakonom,
- senzibiliziranju nastavnog osoblja za „djecu sa problemom“, a otkloniti stigmatu „problematična djeca“,
- otklanjanju svih značajnijih poteškoća koje djetetu otežavaju školovanje,
- pružanju sve raspoložive podrške unutar škole,
- aktiviranju nastavnika i stručne službe škole,
- pravovremenom uključivanju i organa starateljstva, u skladu sa najboljim interesom djeteta

Ukoliko je dijete zaposleno, i ova vaspitna/odgojna preporuka cilja redovno odlaženje na posao, onda se ona izriče kada utvrđena:

- sklonost čestom, prekomjernom i neopravdanom izostajanju s posla, te da je i krivično djelo počinjeno u to vrijeme,
- kontinuirano i intenzivno odsustvovanje sa radnog mjesta, a s obzirom na druge aspekte cijenimo da to predstavlja visoki rizik za njegovo daljnje funkcionisanje, a posebno ponavljanje krivičnog djela

Ova odgojna/vaspitna preporuka se sprovodi u firmi gdje je dijete zaposleno, a poslodavac imenuje odgovorno lice koje će obavezno pratiti:

- prisutnost na radnom mjestu,
- intenzitet i razloge eventualnog izostajanja s posla,
- zalaganje i odnos prema radu,
- ponašanje unutar kolektiva
- odnos prema radnim kolegama,
- odnos prema pretpostavljenima.

Svrha odgojne/vaspitne preporuke je :

- adekvatnija uključenost firme i poslodavca u zaštitu djece koja su u sukobu sa zakonom,
- senzibilizirati šire okruženje za „djecu sa problemom“, a otkloniti stigmatu „problematična djeca“,
- otkloniti sve značajnije poteškoće koje djetetu otežavaju obavljanje posla,
- pružiti svu raspoloživu podršku unutar firme u kojoj je zaposleno,
- u skladu sa najboljim interesom djeteta, pravovremeno uključiti i organ starateljstva

Kada govorimo o primjeni alternativne mjere Redovno pohađanje škole, od Vas kao roditelja se očekuje kontinuirana saradnja sa stručnim osobljem škole, kao i sa osobama koje su određene da neposredno prate ukupno ponašanje Vašeg djeteta u školi. Budite dio tima koji ima isti cilj, a to je omogućiti najbolju pomoć Vašem djetetu.

Nemojte upasti u zamku da se pretvorite u nekog ko proganja dijete i ko je usmjeren samo na njegove propuste

Od vas kao roditelja se očekuje kontinuirana saradnja sa stručnim osobljem škole, kao i sa osobama koje su određene da neposredno prate ukupno ponašanje Vašeg djeteta u školi.

ili greške. Ako se stvori ovakvo okruženje za dijete ili ono pak to doživi na takav način, pozitivni rezultati će izostati. Djetetu se treba staviti do znanja da će se sada veća pažnja obraćati na njegovo ponašanje, ali iz razloga što je on/ona veoma važna i vrijedna kako svojoj porodici tako i društvu te da je to osnovni razlog povećanog angažmana oko njega/nje.

Ovdje moramo naglasiti određenu manu koje naše društvo u cjelini ima, nešto što je dio našeg mentaliteta, a to je da smo „veoma vješti“ u detektovanju nečijih mana i propusta, ali da imamo problem kada treba da vidimo i naglasimo nečije vrline i uspjehe. Pohvalite svoje dijete za svaki dan u kojem je bio uspješan, a sada su uspjesi za njega: da nije počinio ni jedan prestup, da nije koristio nasilne reakcije kao manifestaciju svog neza-

dovoljstva, da je bio na nastavi cijeli dan i pratio uputstva nastavnika itd.

Djeca koja imaju loše rezultate u školskom postignuću i loše ili negativne školske ocjene, često svoje duboko nezadovoljstvo prikrivaju na način da šalju poruku da ih nije briga za to, da im ne znače jedinice i naglašavaju svoj stav da neće da uče, uz činjenicu da se i ne angažuju dovoljno za samo učenje. Morate imati na umu da bi sva djeca željela da imaju odlične školske ocjene i da su odlični đaci! Svako želi biti uspješan, vrednovan i prihvaćen! To su jedne od elementarnih psiholoških, emocionalnih potreba svakog djeteta, pa i odraslog čovjeka!

Djetetu se treba staviti do znanja da će se sada veća pažnja obraćati na njegovo ponašanje, ali iz razloga što je on/ona veoma važno i vrijedno kako svojoj porodici, tako i društvu.

Stoga, djeca koja imaju loše školsko postignuće, kako bi prevazišla

taj snažan doživljaj inferiornosti u odnosu na druge, isti prevazilaze uz gore opisane mehanizme odbrane, „praveći se važni i hrabri i kako im to ništa ne znači!“ Najlakši način da potvrde svoju individualnost, odvažnost i hrabrost, jeste da sa grupom sličnih vršnjaka ili samostalno, počine neki prestup (fizički i nasilni okršaj, tuče, imovinski delikt, korištenje alkohola, droge i sl.), a zbog kojeg dobivaju posebnu pažnju i „ugled“ u njihovom društvu!

Trebate imati na umu, da jedini način da Vaše dijete razvije pozitivnu sliku o sebi i vidi sebe kao uspješnog pojedinca, jeste da mu Vi u tome pomognete, tako što ćete mu pomoći da otkrije i razvije svoje potencijale i tome se treba davati primarna važnost. Sigurno je da postoji neki od školskih predmeta u kojima je Vaše dijete može biti uspješno odnosno zainteresovano. Ako ne, načinjen je propust i dopušteno je da dijete stvori značajan otpor prema nastavi i školskom gradivu, što je u suprotnosti sa radoznalošću koju prirodno ima svako dijete! Angažujte se, zajedno sa nastavnicima i stručnom službom škole da mu pomognete u savladavanju tzv. Uspješnih tehnika u učenju! Moguće je da Vaše dijete ne poznaje pravi način učenja. U svakom slučaju, Vaš odnos sa djetetom i njegovo zdravlje je važnije od ocjene i ovo uvijek imajte na umu! Uz savjete i saradnju sa nastavnim i stručnim osobljem škole, uz kontinuiran rad, postignut ćete željene rezultate.

Uključite svoje dijete u neku sportsku aktivnost i pratite ga! Bodrite ga i navijajte za njega! To će osnažiti i učvrstiti Vaš odnos i doprinijet će tome da se dijete osjeća uspješno.

Kada govorimo o alternativnoj mjeri redovno odlaženje na posao, pravila su jednaka kao i u prethodno navedenom. Potrebna je neposredna i bliska saradnja sa imenovanom osobom koja prati redovne dolaske Vašeg djeteta na posao, njegovu uspješnost u radu i odnos sa kolegama i nadređenima.

Vaše dijete se razvija, raste i uči. Iskoristite svaku „problemsku“ situaciju da ga posavjetujete i prenesete mu svoja znanja i iskustva o tome kako najbolje riješiti dati problem! Budite strpljivi i tolerantni. Uvijek se za pomoć možete obratiti stručnoj osobi organa starateljstva ili stručnoj osobi psiholoških savjetovališta, centra za mentalno zdravlje i sl. Prethodno sigurno da bi pomoglo kvalitetnijem uspjehu i boljim postignućima Vašeg djeteta.

c. Uključivanje u rad, bez naknade, u humanitarne organizacije ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja

„Uključivanje u rad, bez naknade, u humanitarne organizacije ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja“ je odgojna/vaspitna preporuka koja se može primijeniti prema maloljetnom učiniocu koji je počinio

krivično djelo za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina.

Prilikom odlučivanja o izricanju ove vaspitne/odgojne preporuke u razmatranje se uzima:

- ličnost djeteta (obavezna psihološka procjena),
- količina i način provođenja slobodnog vremena,
- stepen usvojenosti radnih navika,
- procjenjuje se najbolji interes djeteta, a posebno kada se odgojnom/vaspitom preporukom otklanja štetna posljedica krivičnog djela.

Svrha ove vaspitne/odgojne preporuke je:

- preuzimanje odgovornosti za nastalu štetu,
- angažovanje vlastitih potencijala da se šteta namiri,
- razvijanje radnih navika i odgovornosti prema poslu,
- razvijanje vještina funkcionisanja u radnom kolektiv,
- razvijanje odnosa sa pretpostavljenim,
- poštivanje radnog vremena,
- poštivanje kućnog reda,
- usvajanje univerzalnih ljudskih vrijednosti,
- uspješnija reintegracija i resocijalizacija djeteta,
- razvijanje humanosti, solidarnosti i zajedništva.

Izricanjem vaspitne/odgojne preporuke „Uključivanje u rad, bez naknade, u humanitarne organizacije ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog

Djetetu se pruža mogućnost da preuzme vlastitu odgovornost za djelo koje je počinilo, ali da svojim vlastitim snagama učestvuje u otklanjanju štetnih posljedica takvoga djela.

sadržaja“, djetetu se pruža mogućnost da preuzme vlastitu odgovornost za djelo koje je počinilo, ali da vlastitim snagama učestvuje u otklanjanju štetnih posljedica takvoga djela. Navedeno razvija samopouzdanje i pojačava svijest o ličnoj moći u smislu kreiranja životnih situacija i slobode izbora koju u tome imamo. Istovremeno se razvijaju radne navike, odgovornost prema poslu, razvijanje odnosa sa radnim kolegama i pretpostavljenim.

Govoreći o odgojnoj/vaspitoj preporuci Uključivanje u humanitarne organizacije, tu je fokus rada i usmjeravanja pružanje pomoći licima koja su nesamostalna u obavljanju osnovnih životnih funkcija: Odrasla lica sa invaliditetom, paralizovana lica, djeca sa posebnim potrebama- uslijed psiholoških i/ili fizičkih oštećenja i stara i bolesna lica.

Ovdje se misli i na druga humanitarna udruženja koja se bave pružanjem pomoći onima kojima je ona najpotrebnija: socijalno ugrožene kategorije stanovništva, te humanitarni rad sa ciljem osiguravanja odnosno zadovoljavanja osnovnih životnih potreba ljudi, potrebe za hranom, odjećom, grijanjem i sl.

Putem uključivanja u ovakav vid tretmana, maloljetnik koji je počinio određeno krivično djelo, ima mogućnost da jasnije sagleda svoju životnu poziciju u odnosu na životne pozicije drugih, koje su objektivno teške i frustrirajuće. Na ovakav način maloljetnik sagledava i zaključuje da su njegov problem i frustracije koje su do jučer bile izvor njegovog velikog nezadovoljstva zapravo minorne! Neminovno poređenje njih drugih sa samim sobom dovodi do zaključka da je život i zdravlje apsolutna vrijednost! Na iskustvenom nivou, kroz neposredan doživljaj, adolescent ima priliku da sagleda i nauči kako ti ljudi pokorno prihvataju svoje stanje i sa koliko strpljenja ili muke rješavaju osnovne životne potrebe koje zdrav čovjek ili onaj koji nije na ivici siromaštva, uzima „zdravo za gotovo“. Isto tako imaju priliku naučiti da zatražiti pomoć drugoga ili biti ovisan o tuđoj pomoći ne umanjuje ljudsko dostojanstvo, jer pokoriti se ne znači i poniziti se!

Pružanje pomoći onima kojima je potrebna, doprinosi razvoju pozitivne slike o samome sebi, učenjem i savladavanjem različitih životnih vještina i

jačanjem samopouzdanja usljed svega navedenog, značajno se utiče na pozitivan razvoj ličnog identiteta kod maloljetnika. Istovremeno se razvija svijest o tome kako smo svi povezani i kolika je naša moć i odgovornost kada su u pitanju životi drugih ljudi i vizija o tome šta sa tom moći činimo i gdje je usmjeravamo.

Dijete sada ima mogućnost da jasnije sagleda svoju životnu poziciju u odnosu na životne pozicije drugih.

Razvijanjem bliskosti sa drugima, razvijanjem solidarnosti, humanosti i ljubavi prema drugim ljudima i svijetu, jačamo svoje mentalno i fizičko zdravlje i smanjujemo štetne posljedice tzv. individualizma, koji je u osnovi egocentrizam (sebičnost), a koje ujedno i nameće „moderno društvo“.

Pružanjem pomoći onima kojima je najpotrebnija i razvijanjem bliskosti sa ljudima kojima je pomoć potrebna unapređuje se lični razvoj čovjeka. Isti i slični benefiti se dobijaju razvijanjem svijesti o našem prirodnom okruženju, o potrebi da brinemo o prirodi, našim šumama, rijeka-

ma, biljnom i životinjskom svijetu. Vraćanje ovim iskonskim i prirodnim ljudskim vrijednostima ima veoma iscjeljujuće dejstvo na stanje i razvoj dječije i ljudske duše.

d. Liječenje u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi (bolničko ili ambulantno)

Liječenje u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi (bolničko ili ambulantno) je odgojna/vaspitna preporuka koja se može primijeniti prema maloljetnom učinocu koji je počinio krivično djelo za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina.

Ova odgojna/vaspitna preporuka će se primijeniti:

- ako su utvrđena značajna odstupanja na planu ličnosti djeteta izazvana eventualnom sumnjom na uživanje alkohola ili opojnih droga, a što je potvrdio vještak psiholog ili neuropsihijatar),
- ako je krivično djelo učinjeno pod uticajem konzumiranja alkohola ili opojnih droga.

Tok liječenja prati ovlašteno lice ustanove u kojoj se dijete liječi, a njegova obaveza je da obrati pažnju na zaštitu ličnog dostojanstva djeteta, njegove privatnosti i integriteta ličnosti, kako bi se u cijelosti zaštitio njegov psihički i fizički razvoj.

Svrha odgojne/vaspitne preporuke:

- izlječenje od zavisnosti od alko-

- hola ili opojnih droga što je u tim slučajevima pretpostavka za daljnje „normalno“ funkcionisanje djeteta,
- otklanjanje osnovnog uzroka zbog kojeg je počinjeno krivično djelo,
- uz eventualnu podršku organa starateljstva vratiti dijete u njegovu predašnju sredinu,
- osigurati optimalne uslove za to - otkloniti eventualni rizik od recidiva u bolest.

Briga za mentalno zdravlje nije manje važna od brige za fizičko zdravlje. Psiholozi i psihijatri mogu pomoći u prevenciji i rješavanju problema ove vrste.

Ukoliko dobijete preporuku da svoje dijete odvedete na pregled kod dječijeg psihijatra ili psihologa u Centru za mentalno zdravlje ili na Kliniku za psihijatriju, odjeljenje dječije psihijatrije, svakako to učinite. Pregled dječijeg psihijatra i psihologa pomoći će da se ustanovi da li kod Vašeg djeteta postoje neke psihičke tegobe koje zahtijevaju dalji tretman pomenutih stručnjaka. Može biti u pitanju razvoj depresivnih simptoma,

znakovi bolesti ovisnosti (od droge, alkohola, kocke), neki od elemenata poremećaja u ponašanju, poremećaji u ishrani, snu i sl.

Ukoliko dječiji psihijatar nakon detaljno provedene dijagnostike preporuči uključivanje medikamentozne terapije, prihvatite to, odnosno otvoreno razgovarajte sa ljekarom o svim svojim strahovima i otporima vezanim za određeni oblik liječenja. To je jedini način da dobijete što više validnih informacija, kako biste omogućili da Vaš zaključak bude što ispravniji. Najčešće zamke vezane za stigmatizaciju lica koja koriste psihijatrijsku pomoć, zasnivaju se na sljedećim uvjerenjima: „To što je moje dijete sada kod psihijatra, znači da je psihički bolesnik ili „psihijatrijski slučaj“! Ovo će ga pratiti cijeli život! Šta će drugi misliti o njemu, nama, kada za ovo čuju?“ itd.

Međutim, istina je da svaki čovjek i dijete može u životu i nekoliko puta zapasti u određenu psihičku, emocionalnu krizu zbog koje bi trebao da potraži pomoć psihijatra i psihologa. Snažniji životni stresovi, burne intenzivne životne promjene, čak i one na bolje, nose značajan stres koji narušava psihološku ravnotežu čovjeka. Razvod braka roditelja, gubitak posla kod roditelja, gubitak voljene osobe, čak i rođenje novog djeteta mogu destabilizovati psihički sistem i tada je sasvim opravdano obratiti se i dobiti psihološku podršku i savjet!

Kada je u pitanju medikamentozna terapija, važno je da znate da određena mentalna i fizička stanja u datom momentu zahtijevaju liječenje uključivanjem medikamentata, te da je to privremenog karaktera i da koristi Vašem djetetu. Npr. neke prehlade možda mogu proći uz povećan unos vitamina, toplih napitaka, odmora. Međutim, određena stanja infekcije dišnih puteva, tj. bakterijskih infekcija, zahtijevaju uzimanje antibiotika i ukoliko se ovakvo stanje ne liječi adekvatno i na vrijeme, zdravstvena slika se najčešće iskomplikuje i posljedice mogu biti veoma negativne i opasne po zdravlje. Isto je i sa uzimanjem medikamentozne terapije u svrhu liječenja određenih psihičkih stanja ili bolesti.

Ukoliko ordinirajući psihijatar preporuči hospitalni tretman, tj. bolničko liječenje, važno je da imate povjerenja u ljekara koji će vam detaljno obrazložiti razloge zbog kojih smatra da je takav vid liječenja trenutno preporučljiv i najbolji za Vaše dijete te da isti i prihvatite.

Od Vas kao roditelja se očekuje puna saradnja i učestvovanje u savjetodavnom i psihoterapijskom radu.

*„Dijete ne smijete
fizički kažnjavati!“*

Od Vas kao roditelja se očekuje puna saradnja i učestvovanje u savjetodavnom i psihoterapijskom radu. U okviru ovog rada, uz pomoć stručnjaka, tragate ćete za uzrocima nastalih problema, a potom ćete naučiti nove i funkcionalne vještine komunikacije i nove obrasce u ponašanju, koje će Vašom primjenom, apsolutno doprinijeti poboljšanju Vašeg odnosa sa djetetom, ali i drugima.

Blaže smetnje u funkcionisanju kod Vašeg djeteta, kao što su poteškoće u učenju, slaba pažnja i memorija, loša komunikacija sa roditeljima, problem sa nastavnicima i drugom djecom itd. uz terapiju razgovorom (psihoterapiju) svakako da će se brže i adekvatnije prevazići.

Novonastala situacija u kojoj je Vaše dijete počinilo neko krivično djelo predstavlja vrlo snažnu životnu krizu za Vas kao roditelje, Vaše dijete i kompletnu porodicu. Radi toga je veoma važno da prihvatite pomoć stručnih osoba koje će vam na stručan i profesionalan način pomoći kako da ovu krizu prevaziđete na najbolji mogući način.

e. Uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman odgojnih, obrazovnih, psiholoških i drugih savjetova-lišta

Uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman odgojnih, obrazovnih, psiholoških i drugih savjetova-lišta je odgojna preporuka koja se može pri-

mijeniti prema maloljetnom izvršiocu krivičnog djela za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina.

Ova vaspitna/odgojna preporuka se predlaže i izriče u dva slučaja:

- ukoliko je vještak klinički psiholog ili neuropsihijatar kod djeteta utvrdio značajna odstupanja u njegovoj ličnosti izazvana eventualnom sumnjom na uživanje alkohola ili opojnih droga, te indikacije na druga psihička stanja ili duševnu bolest, a njihov nalaz potvrdio činjenicu da je i krivično djelo učinjeno pod uticajem konzumiranja alkohola ili opojnih droga, nekog psihičkog stanja ili duševne bolesti,
- ukoliko se utvrdi da je maloljetnik prekinuo školovanje i da nema dovoljno obrazovanja, a da je ta edukativna zapuštenost i neuključenost u obrazovni proces faktor rizika za njegovo daljnje ponašanje.

Savjetovanje se može provoditi individualno, sa djetetom i roditeljima, ili u grupi, sa drugom djecom.

Pomenuta savjetova-lišta vode stručna lica profilisana za brojne probleme

razvojne dobi djece i adolescenata, kao i same porodice. Savjetodavni i psihoterapijski tretman je nezaobilazan način pomoći djetetu koje je počinilo krivično djelo, ali je takva pažnja potrebna i njegovoj porodici!

Savjetovanje se može provoditi individualno, sa djetetom i roditeljima, ili u grupi, sa drugom djecom. Postoje i grupe samopomoći za roditelje, gdje se roditelji sa sličnim problemima udružuju i na taj način pomažu jedni drugima razmjenjujući lična iskustva i načine na koji su oni napredovali. Doživljaj da i drugi ljudi imaju slične probleme i da u tome niste sami, te psihološka i socijalna podrška koju daje grupa, ima iscjeljujući karakter. Također grupa podstiče na učenje i stjecanje novih uvida u uzrok problema i način njegovog prevazilaženja.

Govoreći konkretno i ukratko o tome šta je najčešće fokus rada sa maloljetnikom, u okviru savjetodavnog ili psihoterapijskog tretmana, ciljeve tog rada možemo predočiti u nekoliko faza:

• Analiziranje događaja koji su doveli do takvog ponašanja

Ponašanje maloljetnika je rezultat mnogih faktora, kad su u pitanju imovinski delikti: npr. pritisci od vršnjaka, želja za uzbuđenjem, dosada, želja za novcem ili kad su u pitanju fizičke povrede sve okolnosti koje su tome prethodile. Analiziranjem redoslijeda događaja koji su doveli do takvog ponašanja može da pomogne

osvjetljavanju mnogih suptilnih, često skrivenih pritisaka koji utiču na maloljetnike. Na osnovu detaljne analize svih faktora koji su prethodili datom događaju, maloljetnik može shvatiti kolika je njegova sposobnost da izvrši uticaj na buduće događaje.

• Razumijevanje uticaja drugih na njihovo ponašanje

Adolescencija je prekretna faza u razvoju ponašanja. Maloljetnici imaju potrebu da isprobavaju kako da se ponašaju u različitim situacijama i sa različitim grupacijama, i postoje situacije u kojima će vršnjaci npr., imati mnogo veći uticaj nego roditelji. Rad sa maloljetnikom, u ovoj fazi, služi da se pomogne uspotavljanje ravnoteže i da sami uoče svoje prioritete i vrijednosti, da prepoznaju uticaj drugih i razviju odgovornost koja će im pomoći da donesu odluku o tome kada će se i u kojim situacijama složiti sa drugima, a kada ne.

• Razumijevanje motivacije za takvo ponašanje

Adolescenti sazrijevaju, razvijaju se i rastu. To je doba konfuznog razmišljanja, eksperimentisanja, pokušaja imitiranja odraslih, a opet bez stvarne želje da se preuzme odgovornost - bar ne za sada. Nesigurni su i nisu svjesni, često podsvjesnih motivacija ili otpora koji ih guraju prema potencijalno opasnim ili prijetecim situacijama ili ih baš od njih odvlače. Veoma je teško u potpunosti razumjeti te uticaje, a i ponekad se sa njima

uopšte i pomiriti. Mnogi maloljetnici su odrasli uz nasilje i ovdje postoji direktna, ali skrivena veza između njihove motivacije koja ih „vuče ka nevolji“.

▪ **Razumijevanje posljedica određenog ponašanja**

Mnogi prestupi koje su počinili maloljetnici su nastali spontano, pa čak i oni koji su nastali sa predumišljajem rijetko su praćeni dubljim razmišljanjem o posljedicama onoga što su učinili. Zato je od presudne važnosti da maloljetnik shvati koje su posljedice njegovog ponašanja po njega samog, porodicu i uopšte sredinu u kojoj živi.

▪ **Planiranje budućih akcija i određivanje prioriteta**

Mnogi maloljetnici, a naročito oni pod stresom, veoma teško prihvataju ili čak smatraju za potpuno nevažno razvijanje plana za budućnost. Većina maloljetnika koja je počinila određeni prestup, upala je u „nevolju“ spontano i u društvu drugara. Oni kao da zalutaju u mrežu i kad se u njoj nađu vrlo im je teško da sagledaju put izlaska odatle. Razvijanje plana za budućnost za njih može predstavljati zacrtavanje budućeg života. Plan za budućnost mora biti konkretan, značajan i moguć.

▪ **Razvijanje svijesti o vlastitim stavovima i njihovom uticaju na ponašanje**

Čitav život se zasniva na našem siste-

mu mjerila i uvjerenja. Na stavove maloljetnika utiče prvo porodica i iskustva koje je stekao u njoj, a zatim vršnjaci i šira društvena sredina. Zato je veoma važno analizirati te stavove i pomoći maloljetniku da ih sam formuliše. Najbolje ćemo pomoći ako ih osposobimo da sami donose odluke o svom ponašanju u određenim situacijama, ali da su te odluke zasnovane na sistemu uvjerenja koje on sam posjeduje, a ne koja su mu nametnuta a ne onih uvjerenja koja su mu drugi nametnuli. Ovo se postiže tako što se maloljetnik podržava i ohrabruje da sam priča o svome iskustvu i zaključcima - stavovima koje je na osnovu toga formirao, te kroz brojna pitanja, da sam stekne uvid u ispravnost određenog stava, što je preduslov da se isti koriguje.

▪ **Razvijanje samopoštovanja**

Zajednička karakteristika svim maloljetnicima koji su počinili određeni prestup, a posebno neko krivično djelo, jeste veoma nizak stepen samopoštovanja. Nije ni čudo, kad se uzme u obzir činjenica da se njihovo ponašanje smatra neprihvatljivim od strane cijelog društva. Suviše čestim osudama takvog ponašanja društvo prenosi poruku da su maloljetnici neprihvatljivi, loši i bezvrijedni. U ovakvim situacijama maloljetnici su najčešće izloženi negativnim porukama roditelja, porodice i sredine u kojoj žive. U takvim situacijama njima je potrebna pomoć da se suoče sa posljedicama svog ponašanja, te svaki pristup koji pojačava negativno vide-

nje samoga sebe, bit će kontraproduktivan! I dok je od suštinske važnosti pomoći maloljetniku pri shvatanju da je određeno ponašanje štetno i zašto je to tako, također je jednako važno naglasiti mu da je on veoma vrijedna osoba. Mora mu se dati do znanja da se ponašanje može promijeniti i da je on za to sposoban. Iza ponašanja i stava koji maloljetnik pokazuje, često se krije negativna slika o sebi. Mladić se može predstaviti kao hladnokrvni „frajler“, ali ta predstava može maskirati činjenicu da on o sebi uopšte nema neko visoko mišljenje i da sebe uopšte ne smatra za osobu od bilo kakvog značaja. Razvijanje samopoštovanja je stalan proces, te je od vitalne važnosti poznavati sve dobre osobine i znanje maloljetnika i jasno mu to stavljati do znanja.

U prethodno opisanom radu sa maloljetnikom paralelno se dešava i provodi proces tzv. „emocionalnog opismenjavanja“. Maloljetniku se pomaže da stekne uvid u osjećanja koja su se pojavila u određenim situacijama i koja su posljedica određenih stavova koje je u datom momentu imao. Impulsivnost nas sprečava da zastanemo i prvo čujemo, šta je to tačno što sam pomislio, te proanaliziramo datu misao ili uvjerenje, kakva je to emocija, osjećanje koje prati tu misao, a nakon toga prodiskutujemo o tom našem stavu i u kontaktu sa drugom osobom provjerimo da li je naš stav u potpunosti tačan.

Ovakva vrsta rada na sebi, savladavanje i razvoj ovakvih vještina komu-

nikacije su od suštinskog značaja i u radu sa roditeljima. Roditelje upravo često preplavi strah, a potom i očaj, usljed nekog „problema“ koje je dijete napravilo i tada dolazi do manifestacije roditeljskog bijesa i uvredljivih riječi koja samo dodatno naruše ionako ranjiv odnos. Druga krajnost jeste da se roditelj povuče i ignorisanjem i odbacivanjem djeteta kažnjava ga za ono što je učinilo.

Uspostavljanje samokontrole, svijesti o tome šta mislimo i osjećamo, te kako da adekvatnije postupamo prema samome sebi i drugima, jedan je od najvažnijih ciljeva u radu sa roditeljima.

4. Šta su konkretne prednosti primjene alternativnih mjera na djecu koja su izvršila krivično djelo?

U ovom dijelu još jednom ćemo napomenuti zašto je važno primijeniti tzv. alternativne mjere (1. policijsko upozorenje i 2. vaspitne/odgojne preporuke) na maloljetna lica koja su izvršila krivična djela. Alternativno rješavanje „krivičnih sporova“ je prednost koju u našem sistemu mogu iskoristiti samo djeca počinioci krivičnih djela. To je beneficija kojom im se daje „druga šansa“ i mogućnost da isprave grešku i vrate se „na pravi put“.

- One nisu kazne – njima se pruža podrška djetetu.
- Omogućava vrlo brzu reakciju (djetetu se šalje poruka da postoji sistem, te da će njegova neprilagodena ponašanja biti otkrivena, te da će se na njih reagovati).
- Izbjegava se provođenje krivičnog postupka za maloljetnu osobu, koji može ostaviti izuzetno teške posljedice po psihičko zdravlje.
- Nude djeci više načina da u susretu sa oštećenom stranom, zajedničkim zalaganjem, razriješe svoj problem.
- Realizuju se u ambijentu (prostoru ili mjestu) primjerenom i prilagođenom.
- Provođe ga profesionalci koji su prošli kroz specijalnu edukaciju za postupanje sa djecom koja su se našla u sukobu sa zakonom.
- U svakom trenutku, svaka od strana može da odustane (što znači da će se predmet rješavati sudskim putem).

Alternativne mjere imaju i terapijski učinak kako u pogledu odgajanja tako i daljnjeg oblikovanja mnogih aspekata djetetovog funkcionisanja. To je postupak koji je jasno definisan, za koji je potrebno određeno vrijeme, koji ima svoje faze. On je voden najboljim interesom djeteta, a podrazumijeva niz aktivnosti kojima se djeluje na njegovo ponašanje u cjelini. Bitno je naglasiti da:

- dijete u potpunosti preuzima odgovornost za svoje ponašanje,
- razmatra mogućnost kako da ublaži ili otkloni nastale posljedice/štetu,
- popravlja i namiruje štetu, te u tome aktivno učestvuje,
- daje određene saglasnosti i potpisuje sporazume koji ga obavezuju,
- osjeća zadovoljstvo koje slijedi ukoliko ispuni svoje obaveze.

Prethodno je spomenut niz pozitivnih učinaka primjene alternativnih mjera, a među najsnažnijim su činjenice da se dijete koje je počinilo krivično djelo, a time je učinilo materijalnu štetu ili je nanijelo duševnu bol nekome, pomiri sa oštećenom stranom i time trajno uspostavi socijalni mir, što je značajno olakšanje za obje strane. Porodica je prva društvena zajednica koja odgaja dijete, a država/sistem sa svim njenim zakonima i institucijama je druga. Primjenom svih gore opisanih alternativnih mjera, njihovih zakonitosti u smislu neophodnosti toga da dijete saglasno i svojom voljom u istome učestvuje, šalje poruku djetetu, koje tek stvara i razvija sliku o sebi i drugima i svijetu koji ga okružuje, da se prema njemu država odnosi sa

poštovanjem, uvažavajući njegovu slobodu izbora i dostojanstvo njegove ličnosti. Primjena alternativnih mjera, štiti dijete od sudskog procesa, koji može ostaviti negativne psihološke posljedice na dijete, i istovremeno u lepezi sistema zaštite za dijete omogućuje i nudi stručnu pomoć i podršku tamo gdje je ona najpotrebnija djetetu i porodici.

Korištena literatura

Naučna i stručna literatura

MUP Republike Srpske (2016). Priručnik za primjenu policijskog upozorenja, Banja Luka

Selman, Dž, Mitrović, LJ., Uletilović, D., Mirkonj, N., Šain, D. (2010). Postupanje sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku. Banja Luka: Ministarstvo pravde i UNICEF

Muratbegović, E., Uletilović D., Vuk-san, S., Suljagić, S. (2015). Priručnik za vanpravosudne organe o primjeni Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku. Sarajevo: Federalno Ministarstvo pravde i Save the Children

Zakoni

Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, Službeni glasnik RS

Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBIH

Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku BD BiH

Korisni linkovi

www.j4c.ba

O autorima

Prof. dr. Elmedin Muratbegović radi kao nastavnik, u zvanju redovnog profesora, na Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, na katedri za kriminologiju. Direktor je Instituta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije.
(E-mail: emuratbegovic@fkn.unsa.ba)

Mr. Snježana Vuksan je socijalni pedagog u Centru za socijalni rad u Banjaluci, sa dugogodišnjim iskustvom u radu sa djecom i maloljetnicima. Također, često angažovana kao predavač edukator, i istraživač u odnosnoj oblasti.
(E-mail: vuksann@blic.net)

Marija Jakovljević je psiholog, zaposlenik Centra za socijalni rad u Banjaluci. Također, edukant je u oblasti psihoterapije, pravac transakciona analiza
(E-mail: marija.kuzet@hotmail.com)

Mr. Srđan Vujović je magistar kriminologije, doktorant na Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, i istraživač u Centru za istraživanje politike suprotstavljanja kriminalitetu
(E-mail: svujovic@cprc.ba)

Recenzija za rukopis

“Kako pomoći djetetu koje je izvršilo krivično djelo”

Priručnik “*Kako pomoći djetetu koje je izvršilo krivično djelo*” predstavlja materijal koji je namijenjen roditeljima/starateljima djece koja su u kontaktu sa zakonom.

Prvo poglavlje koje je naslovljeno “Od čega polazimo?” predstavlja uvodne riječi autora o osnovnom cilju priručnika i njihovom nastojanju da odgovore na najvažnija pitanja koja se tiču primjene Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, o primjeni i svrsi vaspitnih preporuka i ulozi roditelja u zaštiti i pomoći njihovom djetetu.

U drugom poglavlju “Kako se štite i procesuiraju djeca koja su izvršila krivična djela?” autori naglašavaju da se alternativnim mjerama koje su propisane Zakonom o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku ne nastoji kazniti dijete, već mu se pruža pomoć i zaštita sa ciljem pronalaska najboljeg rješenja, kako bi se njegovo neprilagođeno ponašanje korigovalo. Tome u prilog ide i činjenica da gore pomenuti Zakon

provode posebno obučeni pojedinci, predstavnici različitih društvenih institucija, kako bi se dijete zaštitilo od štetnih uticaja i kako bi mjere koje su izrečene bile u skladu sa djetetovim razvojnim karakteristikama.

Treći dio “Kako kao roditelj/staratelj mogu pomoći svom djetetu ako je izvršilo neko krivično djelo?” je podijeljen u više cjelina, u kojima su autori struktuirano i jasno objasnili šta je uloga roditelja/staratelja od momenta kada saznaju da je njihovo dijete počinilo krivično djelo, pa do toga kako mogu pomoći djetetu kada mu bude izrečena jedna od alternativnih mjera. Takođe, u ovom dijelu su navedene i praktično objašnjene sve alternativne mjere koje propisuje Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, kada se izriču i šta im je svrha. U tom kontekstu, ovaj dio obiluje praktičnim savjetima i objašnjenjima koja mogu biti od velike koristi za razumijevanje svrhe alternativnih mjera, ne samo roditeljima, već i svim pojedincima koji dolaze u dodir sa djecom koja su u kontaktu sa zakonom.

U dijelu pod naslovom “Šta su konkretne prednosti alternativnih mjera na djecu koja su izvršila krivično djelo” autori još jednom naglašavaju prednost alternativnih mjera u odnosu na pokretanje krivičnog procesa, te ističu da pored svih pozitivnih efekata imaju i terapijski efekat, što je jako značajno za maloljetnu osobu koja je još u razvoju i u većini slučajeva nije dovoljno psihički zrela da shvati posljedice svog protiv društvenog ponašanja.

“Kako pomoći djetetu koje je izvršilo krivično djelo” je priručnik koji može biti od velike koristi prvenstveno roditeljima/starateljima, kojima je u osnovi i namijenjen, ali i svim osobama koje rade sa djecom. Naime, ključni doprinos je u tome što su autori jasno i praktično objasnili na jednom mjestu sve alternativne mjere koje su propisane Zakonom o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku te dali primjenjive savjete roditeljima kako oni mogu biti od pomoći svojoj djeci ukoliko im je izrečena neka od alternativnih mjera. Bitan doprinos je

i u tome što je sadržaj priručnika od velikog informativnog značaja i može biti distribuiran i široj javnosti kako bi ista bila informisana o značaju i funkciji alternativnih mjera.

Na osnovu svega gore navedenog, zadovoljstvo mi je preporučiti da priručnik “Kako pomoći djetetu koje je izvršilo krivično djelo” bude objavljen.

prof. dr. Gorjana Koledin

Filozofski fakultet Univerziteta u
Istočnom Sarajevu
Katedra za psihologiju

Istočno Sarajevo, 18.04.2017.

Impressum

Autori:

Prof. dr. Elmedin Muratbegović
Mr. Snježana Vuksan
Marija Jakovljević
Mr. Srđan Vujović

Naziv i sjedište izdavača:

Centar za istraživanje politike
suprotstavljanja kriminalitetu (CPRC)
Pruščakova 27, 71 000 Sarajevo,
Bosna i Hercegovina

Urednik:

Prof. dr. Elmedin Muratbegović

Broj izdanja:

1

Recenzent:

Prof. Dr. Gorjana Koledin

Godina izdanja i godina štampanja:

2017.

Dizajn i DTP:

Bojan Galić

Štampa:

CORON S d.o.o.

Tiraž:

300 primjeraka

CIP - Katalogizacija u publikaciji

Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo

343.91-053.6(035)

ZAŠTITA i postupanje sa djecom u sukobu sa zakonom, kroz alternativu krivičnom postupku i krivičnoj sankciji : priručnik za roditelje/staratelje / autori Elmedin Muratbegović ... [et al.]. - Sarajevo : Centar za istraživanje politike suprotstavljanja kriminalitetu, 2017. - 39 str. : ilustr. ; 21 cm

O autorima: str. 37. - Bibliografija: str. 36.

ISBN 978-9926-8148-2-3

1. Muratbegović, Elmedin

COBISS.BH-ID 24331526

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Embassy of Sweden
Sarajevo

Švicarska agencija za razvoj i saradnju SDC

Izrada i izdavanje ove publikacije realizuje se u okviru
UNICEF-ovog projekta „Pravda za svako dijete“
uz podršku Vlade Švicarske i Švedske agencija za međunarodni razvoj i saradnju (Sida).

www.j4c.ba